

УДК 94(438).081
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/4.9>

Зварич Р.В.

Коломийський педагогічний фаховий коледж
Івано-Франківської обласної ради

КРИМІНАЛЬНА СПРАВА ПРОТИ КИРИЛА ТРИЛЬОВСЬКОГО У КОЛОМИЙСЬКОМУ ОКРУЖНОМУ СУДІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

У статті розкривається судочинство Коломийського окружного суду Другої Речі Посполитої у кримінальній справі проти Кирила Трильовського. Для дослідження національної політики польської влади у кримінальній справі проти К. Трильовського у 1930-х рр. можна виокремити такі методи наукового пізнання, як історичний, порівняльний, юридичний, культурно-антропологічний, контент аналіз та ін. Публікація висвітлює репресивні методи, які польська влада використовувала для придушення українського національного руху. У статті особлива увага приділена кримінальній справі проти одного з відомих українських політичних і громадських діячів – К. Трильовського – засновника «Січі» – однієї з перших українських націоналістичних організацій. К. Трильовський був звинувачений у державній зраді та підбурюванні до відокремлення частини території Польщі на основі своїх публікацій у закордонній пресі, зокрема статті «У важну хвилю». Однак ці звинувачення базувалися переважно на припущеннях і недоведених фактах. Незважаючи на активні зусилля К. Трильовського захиститися від звинувачень, справа залишалася відкритою, а сам він перебував під судовим слідством. Цей факт підкреслює політичну невизначеність судового процесу і можливість відновлення політичного переслідування в будь-який момент. Погляд автора показує, що кримінальна справа проти К. Трильовського є яскравим прикладом репресивної політики польської влади щодо українців у міжвоєнний період. Стаття аналізує політичні та правові аспекти цієї справи, підкреслюючи інструментарій правосуддя з метою придушення українського національного руху та боротьбу українських лідерів за збереження української національної ідентичності, права на самовизначення. Перспективами подальших наукових досліджень може виступити глибший аналіз політико-правових переслідувань українських діячів в контексті репресивної національної польської політики в окружних та інших судах Другої Речі Посполитої. Дослідження кримінальної справи проти К. Трильовського допомагає глибше зрозуміти політику міжвоєнної Польщі стосовно українців і ролі судочинства в національній політиці. Це дозволяє формувати точніший історичний контекст міжєтнічних відносин у тогочасній Польщі. Наше дослідження пропонує детальний аналіз конкретної кримінальної справи проти К. Трильовського, що є важливою, але маловідомою сторінкою в історії українсько-польських відносин міжвоєнного періоду. Справа дозволяє розглянути не лише загальні тенденції репресивної політики, а й конкретні методи переслідування національних лідерів, що додає нових деталей до загальної картини політичної ситуації того часу. Робота глибоко аналізує правові аспекти, зокрема застосування австрійського кримінального законодавства в Польщі 1930-х років. Це дозволяє не лише вивчити політичний контекст, але й зрозуміти, як на практиці використовувалися юридичні інструменти для боротьби з національними рухами. Оригінальність також полягає у використанні архівних матеріалів, зокрема судових документів, які до цього часу не були ретельно вивчені.

Ключові слова: К. Трильовський, Коломийський окружний суд, державна зрада, підбурювання, порушення громадського порядку, репресивна політика, військовополонений.

Постановка проблеми. Пілсудчики, як і ендеки, вважали західноукраїнські землі споконвічною польською землею. Ідеологи концепції прометеїзму, визнавали наявність українського населення, але заперечували його право на самовизначення [3, с. 121]. Незалежність національних

меншин із автономними правами була закономірною вимогою поневолених народів у складі Другої Речі Посполитої. Найбільш національно свідомі та суспільно активні з українців, які не могли змиритися із втратою власної державності, опинилися на лаві підсудних.

У програмах націоналістичних організацій передбачалося, що відродження соборної української держави відбудеться в результаті національної революції проти всіх окупаційних режимів. На першому її етапі буде встановлено революційну диктатуру з подальшою трансформацією її в республіканський державно-правовий устрій. Він характеризувався наявністю монопартійного авторитаризму з визначальною роллю харизматичного лідера або партійного проводу. Націоналісти виступали проти ліберальної парламентської демократії й комунізму [9, с. 185].

Недалекоглядна, упереджена політика польського уряду щодо національних меншостей, у тому числі української, яка втілювалася в життя брутальними методами, навіть на шкоду зовнішній безпеці держави, у найменш відповідний час, призвела тільки до радикалізації міжетнічних польсько-українських відносин [6, с. 120].

Кирило Трильовський, будучи яскравим представником українства, мав неабиякий вплив на формування національно-культурної самобутності українців у міжвоєнний період на західноукраїнських землях. Внаслідок цього Кирило Трильовський став підсудним Коломийського окружного суду Другої Речі Посполитої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу виокремити праці таких авторів, як Л. Алексієвець, І. Гловацький, М. Генік, В. Комар, А. Нагірняк, О. Руда, І. Шевчук та ін. Однак державно-правові та суспільно-політичні аспекти судочинства Другої Речі Посполитої не є до кінця дослідженими, а місце судового провадження в рамках розглядуваної кримінальної справи проти Кирила Трильовського у Коломийському окружному суді Другої Речі Посполитої досі не висвітлювалося в історичній науці.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження суспільно-політичних і державно-правових аспектів кримінального провадження Коломийського окружного суду Другої Речі Посполитої проти громадсько-політичного, культурного діяча, адвоката К. Трильовського.

Виклад основного матеріалу. Влада Польщі в 30-х рр. ХХ ст. вдалася до національної політики, яка впливала з характеру самої держави та її політичного режиму. Більшість дослідників дотримуються тези, що визначальною для міжвоєнного часу була політика щодо дискримінації національних меншин. Державні органи не дотримувалися взятих на себе зобов'язань з національного питання, визначених Версальською системою договорів.

Нова влада запропонувала політику державної асиміляції і подолання антидержавних проявів, традиційним також була фальсифікація офіційних даних щодо кількісних показників національних етнічних груп. Усе це призвело до загострення відносин у сфері національної політики. Окреслений період характеризувався наступом на права національних меншин. З огляду на це, у 1930-х рр. активізуються національні рухи [7, с. 506]. Як і у 1920-х рр., у зазначений час основний удар польської репресивної політики щодо національних меншин прийшовся на представників української етнічної спільноти.

Політика державної асиміляції, яку реалізували пілсудчики, передбачала перетворення представників непольських народів у лояльних громадян Другої Речі Посполитої методами економічного, релігійного та культурно-освітнього характеру. Поступки уряду повинні були так з'єднати західноукраїнські землі з Польщею, що навіть у випадку створення «незалежної» України над Дніпром це не викликало б зміни східних кордонів. У перспективі йшлося про переорієнтацію вістря українського націоналізму з антипольського на антирадянський напрям і використання його в інтересах Польської держави.

Концепція «інкорпорації», що висувалась прихильниками національної демократії на чолі з Р.Дмовським, полягала в безпосередньому приєднанні до Польщі білоруських і українських земель. Ендеки заперечували існування єдиної української нації і притримувались теорій про наявність окремих етнічних груп-племен: гуцулів, лемків, бойків, поліщуків тощо та виступали за їх національну асиміляцію [10]. Так, у протиборстві цих двох напрямків – державної асиміляції та «інкорпорації» – формувалась національна політика урядів міжвоєнної Польщі стосовно українців [2, с. 99, 100]. При цьому на початку 30-х років ХХ ст. польсько-українські стосунки перебували на стадії загострення.

Тактика українських націоналістів у першій половині 30-х полягала у підготовці загальнонаціонального повстання, розхитуванні усталених міжнародних відносин у Центральній-Східній Європі, приверненні до проблеми українського населення у складі Другої Речі Посполитої уваги світової спільноти власною деструктивною діяльністю щодо окупантів, створенні в міжнародних колах переконання, що без врегулювання національного питання українців політична, економічна стабільність в центральній-східній Європі неможлива.

Державна влада Другої Речі Посполитої як суттєву загрозу для себе сприймала і публікації в пресі, що знайшло відображення в судочинстві на території Станиславівського воєводства. Політичні переслідування за статті й повідомлення в періодичних виданнях, поширення друкованого слова становлять окрему групу судових розглядів у 30-х роках ХХ ст.

Так, 7 травня 1931 р. заступник прокурора III району Коломийського окружного суду направив слідчому судді подання № III. Ds.^{1168/31} про відкриття слідства у справі проти д-ра К. Трильовського за вчинення злочину, передбаченого параграфом 58с і параграфом 65а австрійського кримінального закону [1, арк. 1], який на той час ще був чинним у Другій Речі Посполитій. Відповідно до параграфу 58с австрійського кримінального закону передбачалася кримінальна відповідальність за державну зраду, що полягала у діяннях, спрямованих на відокремлення частини території від цілісної держави або наростання зовнішньої небезпеки для держави чи бунту, громадянської війни, публічно або таємно, вчинених через одиничних чи колективних суб'єктів шляхом змови, заклику, спонуканням, підбурюванням усно, письмово, друком, публічним виступом, порадою чи будь-яким іншим чином зі зброєю чи без неї.

Державною зрадою за параграфом 58с австрійського кримінального закону також вважалося вчинення зі вказаною вище метою таємних діянь, замахів шляхом вербування, шпіонажу, пропозиції інших дій, які навіть не доведені до кінця. «Публічно» у розумінні австрійського кримінального закону вважалася будь-яка заява, яка була адресована до необмеженого кола осіб, щонайменше двом особам, не враховуючи того, хто оприлюднює таку заяву [4, с. 25].

Відповідно до параграфу 65а австрійського кримінального закону передбачалася кримінальна відповідальність за вчинення злочину – порушення громадського порядку – публічно в присутності кількох людей або в друкованих виданнях, письмових розповсюдженнях старається спонукати до зневаги або до ненависті проти цілісності держави, проти форми правління чи адміністрації держави. Винним у порушенні громадського порядку визнавався також той, хто намагався створити спілки, союзи, які б мали на меті порушення громадського порядку або той, хто намовляє інших взяти участь у таких спілках чи сам бере участь у них будь-яким чином [4, с. 25, 26, 27].

Коломийська прокуратура вважала, що у газеті «Свобода», друкованому органі Українського Народного Союзу, який виходив друком у м. Джерсі, у Сполучених Штатах Америки, в статті «У важну хвилю» К. Трильовський закликав, підбурював та переконував до вчинення дій, спрямованих на відокремлення частини території від цілісної Другої Речі Посполитої, завдання і наростання зовнішньої небезпеки для Другої Речі Посполитої, до бунту і громадянської війни шляхом публікації цієї статті чим також зневажив і висловив зневагу до польського уряду та адміністрації. Одночасно зі вказаними звинуваченнями прокуратура вносила подання про долучення рішення Коломийського гродського суду у справі проти Маціборка за створення таємного товариства. Прокурорське слідство також просило розпочати витребування і збирання у Станиславівському воєводстві доказів, які б підтверджували на авторство вказаної публікації К. Трильовського [1, арк. 1]. 1 лютого 1932 р. слідчий суддя Коломийського окружного суду відкрив судові провадження за обвинуваченням К. Трильовського [1, арк. 23–23 зв.].

Санкції інкримінованих К. Трильовському статей значно відрізнялися одна від одної, якщо за порушення громадського порядку передбачалося покарання у вигляді важкої в'язниці від одного до п'яти років, то за державну зраду – смерть.

6 травня 1932 р. до Коломийського окружного суду надійшло подання від доктора К. Трильовського, адвоката у Гвіздці про заслухання свідка. Як зазначав К. Трильовський, обвинувачення, висунуті проти нього вельмишановним паном прокурором, полягали лише в здогадках. У такому випадку, йшлося далі, не малозначним для характеристики особи К. Трильовського, його поглядів була оцінка поляків позиції К. Трильовського під час існування Західно-Української Народної Республіки, а саме у період 1 листопада 1918 р. – кінець травня 1919 р.

Саме 2 лютого 1919 р. К. Трильовський засідав у Станиславівському представництві Західно-Української Національної Ради. К. Трильовський як посол у Західно-Українській Національній Раді внаслідок свого посадового становища мав відповідні важелі впливу на державотворчі процеси і використовував їх з-поміж іншого також на користь своїх співгромадян – поляків, які приходили до нього зі скаргами, за допомогою у захисті порушених їх прав. Крім того, К. Трильовський публічно на засіданні Національної Ради зазначив, що скарги полягали у неприйнятному став-

ленні до польських воєнних полонених зі сторони українських військових, внаслідок чого звернувся до міністра військових справ Д. Вітовського, щоби доручив українському війську якнайлюдяніше ставитися до полонених-поляків. Своє звернення до Д. Вітовського К. Трильовський мотивував тим, що ворог, який взятий в полон перестає вже бути ворогом і стає ближнім.

К. Трильовський клопотав про заслуховування львівського емиритованого колійового інспектора, поляка Віталіса Людвика Войнаровського, який був свідком вказаного звернення до Д. Вітовського. Тим більше, що по закінченню пленарного засідання Віталіс Людвик Войнаровський дякував К. Трильовському і особисто заявив, що поляки ніколи не забудуть такого виступу в захист польських полонених. Пан Войнаровський, стверджував К. Трильовський, міг також засвідчити про те, що К. Трильовський взагалі помагав полякам, які були покривджені [1, арк. 23–23 зв.].

Вище продемонстровано механізм самозахисту з боку К. Трильовського у політичному судовому процесі Коломийського окружного суду. День реєстрації подання до слідчого судді є крайньою датою судового провадження. Цим документом закінчуються матеріали судової справи, ніяких подальших процесуальних дій з боку органів правосуддя Другої Речі Посполитої не було здійснено щодо цього випадку. Однак, враховуючи тонкощі кримінального процесуального законодавства Другої Речі Посполитої, залишався той факт, що К. Трильовський і надалі перебував під судовим слідством, безстроково, справа не була закрита, політичне переслідування з боку Коломийського окружного суду могло відновитися в будь-який момент.

Варто також зауважити, що подання К. Трильовського до слідчого судді Коломийського окружного суду було надруковане українською мовою, на першій сторінці проставлено штамп вхідної реєстрації з номером, таким чином, український адвокат К. Трильовський реалізовував своє право на використання рідної, української мови в суді, що передбачалося статтею 2 закону Другої Речі Посполитої про мову в суді, прокуратурі й нотаріаті від 31 липня 1924 р. [11].

Таким чином, адвокат д-р К. Трильовський сам звернувся із поданням до Коломийського окружного суду про заслухання свідка в його справі. К. Трильовський відкидав будь-які звинувачення в пропаганді ненависті до Другої Речі Посполитої і наводив доказом своєї правоти свідка Віталіса Людвика Войнаровського, емиритованого

колійового інспектора польської національності, який міг підтвердити, що К. Трильовський не просто не пропагував ненависть до Польщі, а допомагав військовим полоненим польської національності.

У судочинстві Коломийського окружного суду у 1930-х рр. залишилися притаманні ознаки політичної упередженості попереднього десятиліття щодо українців та осіб, які поділяли погляди про суверенність західноукраїнських земель. Основним рушієм у боротьбі за відновлення української держави були українські націоналістичні організації, а також друковані видання. Українці, які були носіями національної самосвідомості, й надалі притягалися до кримінальної відповідальності за вияви своєї української ідентичності. Розглянута кримінальна справа проти Кирила Трильовського у судочинстві Коломийського окружного суду Другої Речі Посполитої була фактично політичним процесом над культурно-просвітницьким діячем, українським адвокатом Кирилом Трильовським за ознакою національної самосвідомості та участі в українському національному русі.

Висновки. Отже, у 1930-х роках польська влада здійснювала національну політику, спрямовану на асиміляцію національних меншин, зокрема українців, що стало продовженням курсу, розпочатого в попередні десятиліття. Польська держава, ігноруючи міжнародні домовленості, порушувала права національних меншин, що призвело до загострення міжетнічних відносин. Основними методами асиміляції були економічні, релігійні та культурні заходи, що повинні були забезпечити лояльність українського населення до польської держави. Кримінальна справа проти К. Трильовського відображає репресивну політику польської влади щодо українських національних діячів у 1930-х роках. Трильовського звинувачували в державній зраді та підбурюванні до відокремлення частини території Польщі, спираючись на його публікації, що висвітлювали українське національне питання. Однак ці звинувачення базувалися переважно на припущеннях і недоведених фактах, що свідчить про політичний характер переслідування.

Попри звинувачення, К. Трильовський виявив активну позицію в захисті своїх прав, використовуючи законні можливості, зокрема право на звернення до суду українською мовою, що було передбачено законодавством Польщі. Його самозахист ґрунтувався на свідченнях про гуманітарне ставлення до польських військовополонених під час Західно-Української Народної Республіки, що

показує його прихильність до принципів справедливості та людяності. Справу не було доведено до завершення, що вказує на політичну невизначеність і можливість відновлення переслідування в будь-який момент. Загалом, кримінальне прова-

дження проти К. Трильовського ілюструє інструментарій правосуддя польської влади для придушення українського національного руху, а також боротьбу національних лідерів за свої права та самовизначення українців.

Список літератури:

1. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 90, оп. 1, спр. 39, 23 арк.
2. Комар В. Українське питання в політиці Польщі (1935–1939 рр.). Галичина. Всеукраїнський наук. і культ.-просвітній краєзн. часоп. 1998. Ч. 1 (2). С. 99–105.
3. Комар В. Л. «Українське питання» в політиці урядів Польщі (1926–1939 рр.). Укр. іст. журн. 2001. Вип. 5. С. 120–128.
4. Нараївський Р. Е. Правовий poradnik. Популярний збірник карного, цивільного і адміністративного права. Коломия, 1932. 830 с.
5. Степанчук О. П. Вплив національної політики польського уряду щодо українців Холмщини на процесі державотворення Речі Посполитої Польської у 20-х – 30-х роках ХХ ст. Актуальні пробл. всесвітньої історії: аксіологічні засади державотворення : матер. Міжнар. наук. конф. (21 листоп. 2012 р.). Київ, 2012. 152 с. С. 118–121.
6. Степанчук О. П. Вплив національної політики польського уряду щодо українців Холмщини на процесі державотворення Речі Посполитої Польської у 20-х – 30-х роках ХХ ст. Актуальні пробл. всесвітньої історії: аксіологічні засади державотворення : матер. Міжнар. наук. конф. (21 листоп. 2012 р.). Київ, 2012. 152 с. С. 118–121.
7. Турчак О. В. Державна політика Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у другій половині 20-х – першій половині 30-х років ХХ ст. Вісн. Нац. у-ту «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 503–507.
8. Ходак Т. Правові аспекти державотворчої концепції українських націоналістів 30-х років ХХ ст. Вісн. Прикарпат. у-ту. Історія. 2011. Вип. 19. С. 179–186.
9. Ходак Т. Правові аспекти державотворчої концепції українських націоналістів 30-х років ХХ ст. Вісн. Прикарпат. у-ту. Історія. 2011. Вип. 19. С. 179–186.
10. Giertych J. O program polityki kresowej. Warszawa, 1932. S. 118.
11. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu. DzURP. 1924. Nr. 78. Poz. 757.

Zvarych R.V. THE CRIMINAL CASE AGAINST KYRYLO TRYLOVSKYI IN THE KOLOMYIA DISTRICT COURT OF THE SECOND POLISH REPUBLIC

The purpose of this scholarly study is to examine the socio-political and legal aspects of the criminal proceedings in the Kolomyia District Court of the Second Polish Republic against the civic, political, and cultural figure, lawyer K. Trylovsky. The publication sheds light on the repressive methods the Polish authorities used to suppress the Ukrainian national movement. The article focuses particularly on the criminal case against one of the prominent Ukrainian political and public figures, K. Trylovsky, the founder of «Sich», one of the first Ukrainian nationalist organizations. K. Trylovsky was accused of treason and incitement to secession of part of Poland's territory based on his publications in the foreign press, particularly the article «In a Critical Moment». However, these charges were largely based on assumptions and unproven facts. Despite K. Trylovsky's active efforts to defend himself against the accusations, the case remained open, and he remained under judicial investigation. This fact underscores the political uncertainty of the trial and the possibility of resuming political persecution at any moment. The author's perspective shows that the criminal case against K. Trylovsky is a striking example of the repressive policies of the Polish authorities towards Ukrainians in the interwar period. The article analyzes the political and legal aspects of this case, emphasizing the use of judicial tools to suppress the Ukrainian national movement and the struggle of Ukrainian leaders to preserve Ukrainian national identity and the right to self-determination. Further research prospects may include a deeper analysis of the political and legal persecution of Ukrainian leaders in the context of the repressive national policies of Poland in the district and other courts of the Second Polish Republic. The investigation of the criminal case against K. Trylovsky helps to better understand the policy of interwar Poland towards Ukrainians and the role of the judiciary in national policy. This provides a more accurate historical context of interethnic relations in Poland at that time. Our research offers a detailed analysis of the specific criminal case against K. Trylovsky, which is an important but little-known chapter in the history of Ukrainian-Polish rela-

tions in the interwar period. The case allows us to examine not only the general trends of repressive policies but also specific methods of persecuting national leaders, which adds new details to the overall picture of the political situation of that time. The study deeply analyzes legal aspects, particularly the application of Austrian criminal law in 1930s Poland. This allows for an exploration not only of the political context but also of how legal tools were practically used to combat national movements. The originality also lies in the use of archival materials, particularly court documents, which have not been thoroughly studied until now.

Key words: *K. Tryliovskiy, Kolomyia District Court, treason, incitement, public disorder, repressive policy, prisoner of war.*